

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas iela 25, Rīga LV 1010, tālr. 67686768; fax 67244074; e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

2014.gada 21.maijā Nr. 1-7/2

Eiropas Drošības un sadarbības organizācijai

Wallnerstrasse 6

1010 Vienna

Austria

Tel: +43 1 514 360

Fax: +43 1 514 36 6996

E-mail: info@osce.org

Latvijas Republikas Ārlietu ministrijai

K.Valdemāra iela 3,

Rīga LV-1395

Par nacionālo minoritāšu jautājumiem Latvijā

2013. un 2014.gadā Latvijas Republikas tiesībsargs īpašu uzmanību pievērsis sociālajiem un etniskajiem jautājumiem sabiedrībā, kritiski vērtējot okupācijas periodā iebraukušo personu un to pēcnācēju integrācijas procesu. Latvijas Republikas tiesībsargs paudis stingru nostāju pret kaimiņvalsts Krievijas īstenoto spiedienu uz Latvijas faktiskajiem iedzīvotājiem: "Ņemot vērā Latvijas politiķu nespēju skaidrot attiecīgos jautājumus, Latvijas faktiskie iedzīvotāji ar nepilsoņa statusu nav motivēti naturalizēties un iegūt Latvijas pilsonību, cerot uz priekšrocībām, ko dod nepilsoņa statuss un sola tās organizācijas, kas veicina sabiedrības šķelšanos Latvijā.¹"

Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzību, tās skaidrojumi un rekomendācijas minoritāšu jomā Latvijā tiek bieži piesauktas, bet neatbilstoši interpretētas. Krievvalodīgo nevalstiskās organizācijas un politiskās partijas Latvijā uzsver sevi kā minoritāti un pieprasa Latvijas Republikas valdībai dot finansiālu ieguldījumu krievu valodas un kultūras attīstībai Latvijā, neskatoties uz to, ka globālā kontekstā krievu valoda ir viena no lielākajām pasaules valodām, darba valoda ANO, krievu tautības pārstāvjiem ir sava valsts, sava sena un vēsturiska kultūra, nepastāv problēmas saglabāt krievu identitāti, valodu un kultūru. Drīzāk šādas problēmas vērojamas Eiropas mazajām tautām un valodām, tostarp latviešu, lietuviešu un igauņu, kam globāli ir pamats satraukumam par savas valodas un kultūras saglabāšanu.

Liels krievu tautības pārstāvju īpatsvars Latvijā ir PSRS politikas, kas ietvēra Latvijas iedzīvotāju deportācijas, rusifikāciju, un PSRS iekšēju migrāciju,

¹ <http://www.focus.lv/latvija/sabiedriba/krievu-skolu-atbalsta-stabs-proteste-pret-tiesibsarga-darbibu>

rezultāts². Atjaunojot Latvijas Republikas neatkarību, personas, kuras nonāca Latvijā PSRS okupācijas laikā veicinātās migrācijas rezultātā, pamatoti nevarēja automātiski kļūt par Latvijas Republikas pilsoņiem. Tika izveidots nepilsoņa statuss, kas tika noteikts kā pagaidu statuss, lai persona ar laiku iegūtu Latvijas Republikas pilsonību vai izvēlētos citu valsti, ar kuru nostiprināt savu tiesisko saikni. Nav pieļaujams, ka šīs personas tiek izmantotas sabiedrības šķelšanai un etnisko nesaskaņu saasināšanai. Latvijas Republikas tiesībsargs nemitīgi skaidro, cik svarīga ir savstarpējā cieņa un latviešu valodas kultūras apguve, naturalizācija. Latvijas Republikas tiesībsargs ikdienā vērtējot iedzīvotāju sūdzības konstatējis, ka Latvijā dzīvojošiem cittautiešiem netiek liegtas tiesības saglabāt etnisko identitāti, valodu un kultūru, nav konstatēti būtiski Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā, Latvijas Republikas Satversmē garantēto cilvēktiesību pārkāpumi tautības, rases, nacionālās, etniskās piederības dēļ.

Latvijā līdz šim nav pievērsta pienācīga uzmanība jēdziena „minoritāte” būtībai Eiropas reģionālās minoritāšu valodu hartas un Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību ietvaros un tā piemērošanai Latvijas situācijā, attiecīgi - kurām personu grupām Latvijā ir nepieciešami īpaši pasākumi minoritāšu valodas, kultūras un identitātes saglabāšanai. Eiropas reģionālo vai minoritāšu valodu harta³ neprecizē, kuras Eiropas valodas atbilst reģionālo vai minoritāšu valodu jēdzienam. Hartas mērķis nav atrisināt problēmas, kas radušās nesenās imigrācijas fenomena rezultātā, kas veicināja tādu grupu rašanos, kuras runā svešā valodā imigrācijas valstī vai dažkārt izcelsmes valstī atgriešanās gadījumā. Jēdzieni “Eiropas vēsturisko reģionālo vai minoritāšu valodu” (skatīt preambulas otro rindkopu) un valstī “tradicionāli lietotās” valodas (1. pants, a) apakšpunkts) skaidri parāda to, ka Harta ietver tikai vēsturiskās valodas, tātad valodas, kurās cilvēki attiecīgajā valstī runājuši ilgākā laika periodā⁴.

Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību neietver „nacionālās minoritātes” definīciju. Tika nolemts pieņemt pragmatisku pieeju, ka šajā posmā nav iespējams pieņemt definīciju, ko varētu atbalstīt visas Eiropas Padomes dalībvalstis⁵. Ratificējot Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību⁶, Latvijas Republika paziņojusi, ka termins "nacionālās minoritātes", kas nav definēts Konvencijā, Konvencijas izpratnē nozīmē Latvijas pilsoņus, kuri kultūras, reliģijas vai valodas ziņā atšķiras no latviešiem, paaudzēm ilgi tradicionāli dzīvojuši Latvijā un uzskata sevi par piederīgiem Latvijas valstij un sabiedrībai, vēlas saglabāt un attīstīt savu kultūru, reliģiju vai valodu. Personas, kas nav Latvijas vai citas valsts pilsoņi, bet pastāvīgi un legāli dzīvo Latvijā, nepieder nacionālajai minoritātei Konvencijas izpratnē atbilstoši attiecīgajā Latvijas Republikas deklarācijā sniegtajai nacionālās minoritātes definīcijai, bet kas sevi identificē ar šai definīcijai atbilstošu

²Pēc tautas skaitīšanas datiem uz 1989.gadu, latviešu īpatsvars Latvijā samazinājās līdz 52% salīdzinot ar 77% 1935.gadā Latvijas demogrāfijas gadagrāmata, Latvijas Republikas Valsts statistikas komiteja, Rīga, 1995, 17.lpp.

³<http://m.likumi.lv/doc.php?id=209969>

⁴Attiecībā uz jēdzienu skaidrojumu, Eiropas reģionālo vai minoritāšu valodu hartas paskaidrojošais ziņojuma 31.punktā norādīts: Eiropas reģionālo vai minoritāšu valodu hartas paskaidrojošā ziņojuma 21.punkts. Pieejams tiešsaistē:

http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Explreport_lv.pdf

⁵Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību teksts un paskaidrojošais ziņojums. Strasbūra 1995.gada februāris paskaidrojošā ziņojuma 12.punkts. Pieejams tiešsaistē:

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/1_atglance/PDF_Text_FCNM_lv.pdf

⁶Likuma „Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību” 2.pants.

nacionālo minoritāti, var izmantot Konvencijā paredzētās tiesības, ja vien likums nenosaka izņēmumus. Diskusijās netiek pienācīgā mērā izprasts, ka aizsardzība attiecas uz personām, kuras „paaudzēm ilgi tradicionāli dzīvojušas Latvijā un uzskata sevi par piederīgām Latvijas valstij un sabiedrībai”.

Latvijas politika valsts valodas (latviešu valodas) apguves nozīmes stiprināšanā līdz šim ir bijusi pārāk vāja. Latvijā ir nedaudz vairāk kā 100 pašvaldības dibinātu un no valsts budžeta līdzekļiem finansētu skolu, kuras realizē mazākumtautību apmācību programmas krievu, poļu, baltkrievu, ukraiņu, igauņu, lietuviešu un citām mazākumtautībām. Mazākumtautību valodas lietošana skolās ir ne tikai objektīva nepieciešamība, lai saglabātu etnisko daudzveidību, bet vēsturisko seku rezultāts, jo daudzās skolās izglītība tika īstenota krievu valodā. Ar 1999.gadu valsts un pašvaldību vispārējās izglītības iestādes ar citu mācībvalodu uzsāka mazākumtautību izglītības programmu pakāpenisku pāreju uz mācībām valsts valodā, vienlaikus neaizmirstot arī par mazākumtautību kultūras un valodas saglabāšanu (mācību satura apguve valsts valodā ir 60 %, bet mazākumtautību valodā līdz 40% no mācību priekšmetiem). Ar 2004.gada 1.septembri valsts atbilstoši Izglītības likumam bija apņēmusies valsts un pašvaldību finansētās skolās ar mazākumtautību izglītības programmu mācības sākot ar desmito klasi īstenot valsts valodā, izņemot priekšmetus mazākumtautību kultūrā, valodā un reliģijā.

2013.gada nogalē tiesībsarga monitoringa mazākumtautību skolās rezultātā atklājās, ka šī apņemšanas ne vienmēr tiek praksē īstenota. Tiesībsarga ieskatā krievu skolu aizsardzības štāba⁷ protestu darbība, kas aktīvi norisinājās 2004.gadā, ir kavējusi pienācīgā kārtā īstenot izglītības politiku latviešu valodas apmācībā mazākumtautību skolās. Monitoringā mazākumtautību skolās Latvijas Republikas tiesībsargs konstatēja, ka netiek pievērsta pietiekama uzmanība valsts valodas apguvei, ir skolotāji, kuri nepārzina valsts valodu, kā rezultātā to nespēj kvalitatīvi iemācīt mazākumtautību bērniem.

Problēmas izglītības iestādēs, kas īsteno mazākumtautību programmas, dažādām mazākumtautībām ir atšķirīgas. Piemēram, Latvijā nav neviena mazākumtautību programma romu tautības pārstāvjiem, jo nav izglītības materiālu, labas ābece, ko saprastu visi dialekti. Konstatējams skolotāju zināšanu trūkums par romu valodu un kultūru. Savukārt, skolās, kas īsteno krievu mazākumtautību programmas, vēsturiskās situācijas dēļ, kā arī atsevišķu politiķu un Krievijas mediju ietekmē ir vērojama negatīva attieksme pret valsts valodas apguvi. Tas ārpolitiskās situācijas ietekmes pastiprināšanās rezultātā rada draudus - latviešiem, lietuviešiem, igauņiem, kuriem ir savas mazas, nacionālas valstis Eiropā, bet brīžiem nepietiek spēka cīņai ar kaimiņvalsts ietekmi un savas nacionālās valodas, kultūras vērtību saglabāšanu, cienīšanu no Baltijas valstīs dzīvojošo, okupācijas rezultātā iebrukušo personu un to pēcnācēju puses.

Tiesībsargs sniedza rekomendācijas, kurās uzsver, ka izglītības sistēmai gan normatīvi, gan faktiski ir jānodrošina bērnu vislabāko interešu ievērošana. Nepieciešams garantēt mazākumtautību bērniem tiesības uz valsts valodas apguvi pienācīgā līmenī, lai nodrošinātu vienlīdzīgas tiesības un iespējas darba tirgū. Vienlīdz svarīga ir mazākumtautību literatūras, kultūras un valodas apguve augstā līmenī, lai mazākumtautības valsts valodas apguvi neuztvertu kā apdraudējumu savai identitātei,

⁷ PCTVL un Krievu skolu aizstāvības štābs.

bet kā vērtību. Nepieciešams palielināt valsts uzraudzību mazākumtautību izglītības iestādēs par mazākumtautību valodas, kultūras apmācību, valsts valodas lietojumu, izglītības procesa kvalitāti, tādu skolotāju nodarbināšanu, kuru zināšanas un prasmes atbilst normatīvajos aktos noteiktajām prasībām. Nepieciešams nodrošināt apmācības mazākumtautību skolotājiem latviešu valodas lietojuma un mazākumtautību valodas lietojuma, bilingvālās metodikas uzlabošanai. Izglītības sistēmai dažādu tautību pārstāvjiem primāri ir jābūt vērstai uz dažādu tautību pārstāvju apvienošanu, nevis uz nodalīšanu.

Etniskā, valodnieciskā, kultūras daudzējādības saglabāšana pasaulē ir vērtība, tostarp Baltijas valstu, Latvijas, Lietuvas, Igaunijas nacionālās valodas, kultūras. Tiesībsarga ieskatā Baltijas valstu vadītājiem ir pienākums paust stingru nostāju attiecībā uz pilsonības nozīmi un valsts valodas, kultūras apguvi Baltijas valstīs dzīvojošo dažādu tautību personu vidū. Šīs politikas īstenošanai ir nepieciešama izpratne arī no starptautisko organizāciju, ANO, EDSO puses, lai rekomendācijās, kas vērstas uz minoritāšu tiesību aizsardzību, tiktu ņemts vērā, ka etniskā situācija Baltijas valstīs nes okupācijas sekas un šobrīd attiecībā uz okupācijas laikā iebraukušām personām un to pēcnācējiem ir nepieciešams stiprināt valsts valodas apmācību, cieņu pret valsti, vienlaikus pievēršot pienācīgu vērību tām mazajām minoritātēm, kuru valodas un kultūras izzušana radītu draudus dažādībai, kas pastāv Eiropā un kas ir īpaši aizsargājamas.

Ar cieņu,

tiesībsargs

J.Jansons